

Zwerver

Wereldverhalen Deel 2

1994 - 2010: Midden-Oosten, Centraal-Azië,
Zuidoost-Azië en meer Europa en Afrika.

Piet Kessels

Copyright: Piet Kessels
Uitgave: in eigen beheer
Facilitator: Brave new books
Eerste druk: mei 2023
ISBN: 9789464654981
Foto voorblad: Mijn woning in Nepal
Foto achterblad: Zoals ik me het prettigst voel.

Deze verhalen en nog vele andere zijn te lezen op: www.pietpraat.nl.
Teksten uit dit boek mogen worden gebruikt met verwijzing naar het boek
en een bericht aan mij via pjkessels@hotmail.com. Via dit e-mail adres
zijn alle reacties op dit boek welkom.

Voor mijn jongens Daouda en Nicky

Voorwoord

Ooit stelde een beroemde schrijver dat de belangrijkste eigenschap voor een schrijver discipline is: gewoon gaan zitten en woorden schrijven. Later kun je alles corrigeren.

Met dit in mijn achterhoofd ben ik begonnen aan deel 2 van mijn 'Zwerver' verhalen. Daarbij heb ik troost gevonden bij Multatuli. Die schreef in de Max Havelaar:

Een uitweiding is hier nodig, en zelfs wil ik eens uitweiden over uitweidingen. Het valt een schrijver soms niet gemakkelijk juist door te zeilen tussen de twee klippen van het te veel of te weinig en deze moeilijkheid wordt des te groter als men toestanden beschrijft die de lezer verplaatsen moeten op onbekende bodem. Er is een te nauw verband tussen plaatsen en gebeurtenissen dan dat men de beschrijving van die plaatsen geheel zou kunnen ontberen, en 't vermijden der beide klippen waarop ik doelde, wordt dubbel voor iemand die Indië tot toneel zijner vertelling gekozen heeft. Want waar een schrijver die Europese toestanden behandelt, veel zaken als bekend kan veronderstellen, moet hij die zijn stuk in Indië spelen laat, zich gedurig vragen of de niet-Indische lezer deze of gene omstandigheid juist opvatten zal."

'Max Havelaar of de koffieveilingen der Nederlandsche Handelmaatschappij' van Multatuli (Eduard Douwes Dekker).
In de Readers Digest editie van 1992, pagina 174.

Als een grootheid als Multatuli al worstelt met dit probleem, dan zal het de lezer niet verbazen dat een simpele ziel als ik daar grote moeite mee heeft. Bij voorbaat excuses voor soms te veel en soms te weinig details.

Ook excuses voor de in elkaar overlopende beschrijvingen van belevenissen in de landen waar ik heb gewerkt en gewoond en de gebeurtenissen in Nederland. Voor mij zijn die twee niet los van elkaar te zien. Al die jaren balanceerde ik op een dun koord: zorg voor mijn jongens in Nederland en tegelijkertijd najagen van mijn idealen om iets moois te doen voor mensen elders in de wereld die het minder hadden.

Inhoudsopgave

	Voorwoord	4
	Inhoudsopgave	5
1994	Lief en leed in Liverpool	6
1994	Jan Raas in Liverpool	16
1994	Franglais	18
1994	Kleurrijk Nepal	19
1994	Voor Nicky's geboorte.	56
1994	Maandag 19 september 1994	63
1995	Naijver in Niger	67
1996 - 1998	Aanklooiën in de Apenrots	74
1996 - 1998	Bangladesh belevenissen.	86
1997	In paniek in Palestina	94
1998	Afzien in Afghanistan.	106
1998	Rwanda dilemma's	134
2000	Kenia kronieken	140
2000	Sinister Syrië	150
2001	Fantastisch Thailand	169
2001	Onthutsend Oost-Timor	183
2001	Vluchtelingen in Oost-Timor	199
2001-2002	Cambodja kapriolen.	205
2001	Een moetje in Cambodja	228
2001	Varkensvervoer à la Khmer	230
2002	Retourtje Toronto	233
2002 - 2007	Intens Indonesië	237
2003	Jockeys in Jakarta	261
2004	CFC of CFC in Indonesië	264
2004 - 2006	Sambas gamba's	265
2004 - 2006	Tsunami toestanden in Atjeh	269
2004 -2007	Grotesk Gorontalo	278
2002 - 2007	Kopi bungkus in Indonesië	280
2001 - 2007	Happy ending in Zuidoost Azië	282
2011	Kebonsari met bijna noodstop Siberië	283
2012	Koffie drinken in bizar Djibouti	291

Lief en leed in Liverpool (1994)¹

Van januari tot december 1994 hebben we in Liverpool gewoond. Weliswaar met de nodige onderbrekingen vanwege reizen naar Nederland, onder andere voor de geboorte van Nick. En voor mij vanwege een verblijf van 3 maanden in Nepal om daar een onderzoek te doen op basis waarvan ik mijn masters thesis heb geschreven. Al met al was het een druk en heel bewogen jaar.

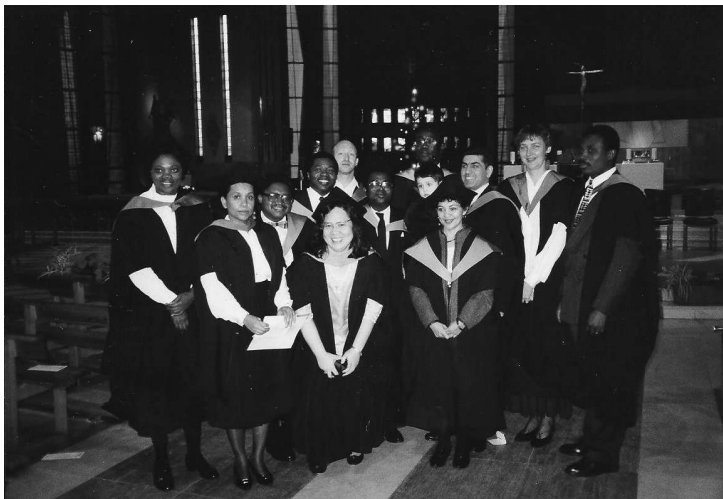
Hoezo Liverpool?

Het is een klein wonder dat we in Liverpool terecht zijn gekomen. Een aantal toevallige gebeurtenissen viel samen. Begin 1989 ben ik gaan werken voor SNV (Stichting Nederlandse Vrijwilligers) als projectmanager van een basisgezondheidszorg project in Kangaba in Mali.² Ik had eerst een contract voor 3 jaar dat met een jaar werd verlengd. Begin 1993 werd bekend dat het project nog tot het eind van het jaar door zou lopen en dan zou stoppen en SNV vroeg me om tot het einde te blijven.

SNV wilde zich in die jaren professionaliseren en was bezig om de secundaire arbeidsvoorwaarden te verbeteren om op die manier ervaren mensen binnen te halen en vast te houden. Een van de mogelijkheden waarover werd gesproken was het betalen van een studie na afloop van een contract.

Ik had het plan om na mijn vertrek uit Kangaba een masters opleiding in basisgezondheidszorg te gaan volgen en ik heb SNV laten weten dat ik zou blijven mits zij mij zouden helpen met de studie. Op dat moment was er niets concreet over de SNV-plannen voor studiefinanciering, maar er werd me toegezegd dat mijn studie zou worden betaald en ik heb dus mijn contract verlengd.

Vanuit Mali heb ik een half jaar zo goed en zo kwaad als dat kon met SNV overlegd

Mijn klas in de kathedraal in Liverpool bij de uitreiking van onze bul.

over het studiecontract. Binnen SNV bemoeiden veel mensen zich met de zaak en iedereen beloofde mij dingen. De een zei dat de cursuskosten zouden worden betaald. Een ander zegde toe dat SNV de kosten voor levensonderhoud tijdens de studie op zich zou nemen. Een derde beloofde dat reis-, verhuis- en andere bijkomende kosten zouden worden vergoed. Maar er kwam geen contract met duidelijke afspraken en voorwaarden.

In de zomer van 1993 was ik in Nederland voor mijn jaarlijks

verlof en ben naar het SNV kantoor in Den Haag gegaan en heb gezegd dat ik eindelijk

¹ Dit verhaal heb ik geschreven voor Daouda en is aan hem gericht.

² Over ons leven in Mali heb ik vele verhalen geschreven gepubliceerd in 'Zwerver: deel 1'.

duidelijkheid wilde. Zoals gebruikelijk kreeg ik veel begrip, goede wil en steun toegezegd, maar iedereen was druk met andere dingen. Niemand had tijd om iets voor me te doen.

Ik heb aan de SNV directeur en de coördinator West-Afrika voorgesteld dat ik zelf een contract op zou stellen gebaseerd op de toezeggingen van verschillende mensen. Daar waren zij akkoord mee en ik heb die middag op het SNV kantoor zitten schrijven.

Tot mijn eigen verbazing werd mijn voorstel volledig geaccepteerd. Ik denk voor een groot deel omdat er binnen SNV veel frustraties leefden, omdat de voorwaarden die ik op had gesteld al jaren bestonden voor mensen die voor het DGIS (Directoraat Generaal Internationaal Samenwerking, de elite binnen ontwikkelingssamenwerking) van toepassing waren. Terwijl de SNV vrijwilligers, net als DGIS mensen Buitenlandse Zaken (BuZa) staf, met een kluitje in het riet werden gestuurd. Door akkoord te gaan met mijn voorstel werd BuZa voor een voldongen feit geplaatst.

SNV heeft zich keurig aan het contract gehouden. Ze hebben voor mij de cursuskosten, een bescheiden dagvergoeding, huishuur inclusief betaling van water en licht, verzekeringen, sociale lasten en pensioen, verhuiskosten, opslag van onze spullen in Nederland en reiskosten voor de hele familie betaald. Ik heb uitgerekend dat dit de Nederlandse belastingbetaler meer dan honderdduizend gulden heeft gekost. Jammer voor alle oude zeuren die moeite hebben met ontwikkelingssamenwerking, maar prima voor mij toch!

Toen later de uiteindelijke SNV studievoorwaarden bekend werden bleken ze stukken soberder. Die kwamen er op neer dat een contractant na beëindiging van zijn contract aanspraak kon maken op vergoeding van een maand opleidingskosten voor elk gewerkt jaar. Met in die maand een kleine vergoeding voor levensonderhoud. Ik had vijf jaar voor SNV gewerkt en zou dus recht hebben gehad op 5 maanden studievergoeding. Mijn cursus duurde twaalf maanden en SNV stelde dat ik verplicht was om na afloop nog zeven jaar voor de organisatie te werken. Wat ik met liefde heb toegezegd: ik was daarmee verzekerd van werk! Ik heb daar wel aan toegevoegd dat ze me passend werk aan moesten bieden. Toen ik me na afloop van de cursus bij hen meldde bleek er geen passend werk beschikbaar, waarna ik van mijn verplichting werd ontheven.

Mijn oorspronkelijke plan was om een masters in Basic Health te doen in Nederland (Amsterdam) of België (Antwerpen). Terwijl ik bezig was informatie over die cursussen te vergaren hoorde ik van de masters in Community Health Course aan de Liverpool School of Tropical Medicine (LSTM). Deze was internationaal heel hoog aangeschreven, mede omdat Axel Kruger, een grootheid op dit vakgebied, er cursuscoördinator was.

In februari had het flink gesneeuwd en we hebben mooie sneeuwpoppen gemaakt: een grote in de voortuin (hier op de foto) en een kleine in de achtertuin.

De cursus was heel duur wat SNV danig in de portemonnee heeft gevoeld. Maar de cursus had voor mij als voordeel dat deze van januari tot december liep. Dus de start viel toevallig samen met het einde van mijn contract in Mali.

Mastersopleidingen starten doorgaans in september en duren tot april of mei. Effectief negen maanden dus. De LSTM community health cursus heeft als verplichting in de zomer, als de universiteit gesloten is, een verblijf van drie maanden in een ontwikkelingsland om een onderzoek te doen op basis waarvan de masterscriptie moest worden geschreven. Deze stage is een van de redenen waarom de cursuskosten zo hoog zijn.

Aankomst in Liverpool

Eind november 1993 liep mijn contract in Kangaba af en we zijn met z'n drietjes – Els, jij en ik- naar Nederland gegaan. Omdat mijn schip op de Bloemgracht was verkocht³ zijn we bij opa en oma in een flatje op driehoog in Amsterdam Noord ingetrokken. Daar waren we, ondanks de beperkte ruimte, zoals altijd van harte welkom.

Midden december ben ik met Els voor een kleine week naar Liverpool gegaan om de formaliteiten rond de cursus te regelen en een woonplek te zoeken. Jij bleef bij opa en oma achter wat je prima vond.

We zijn naar Manchester gevlogen en met de trein naar Lime Street Station in Liverpool gegaan. Daar kwamen we aan het eind van de middag aan en we hebben uren rondgelopen in de buurt op zoek naar een betaalbare slaapplek. Uiteindelijk kwamen we in een oud hotel terecht. Met een bed dat zo doorzakte en zo'n belabberde matras had dat we dubbelgeklapt lagen terwijl onze kanten de vloer raakten.

De vissen die je met Frans had gekocht in de siervissenwinkel in het oude zwembad bij ons om de hoek worden in de vijver losgelaten

Het werd ons gelijk duidelijk dat Liverpool vooral vergane glorie was. Later is veel opgeknapt, maar in 1994 was het een aaneenschakeling van vervallen en slecht onderhouden gebouwen.

De volgende dag zijn we naar de universiteit gegaan waar we een lijst kregen met adressen waar we voor verschillende zaken verder zouden worden geholpen. Het bevestigen van de inschrijving voor de cursus gaf geen problemen. De betaling was gegarandeerd en dat was het belangrijkste. Een goed huis hebben we gevonden via een krantenadvertentie. Duur, maar SNV betaalde. Het leek een schappelijke eigenaar, maar bij ons vertrek uit Liverpool heeft hij de nodige problemen gemaakt. Daarover later meer. Het contract tekenen was een formaliteit waarna alles geregeld was.

We hebben die week al redelijk het uitgaansleven van Liverpool verkend. Dat beviel goed. Veel pubs met live muziek en een geweldige

³ Lees alles over het schip in Zwerver: deel1: 'De Albatros in Amsterdam'.

sfeer. We hoorden overal 'What's going on' van 4 Non blondes. Vooral de gitaarversie is heel mooi en het nummer heeft altijd een speciale betekenis voor ons gehouden. Het zou zo maar kunnen dat Nick op het ritme van dat nummer is verwekt! En dat in het krakkemikkige hotelbed! En toch zo'n mooie kerel geworden!

Terug in Amsterdam hebben we met de familie Kerst en oud en nieuw gevierd. En op 4 januari uiteraard jouw derde verjaardag. Op 6 januari zijn Els en ik met de bagage naar Liverpool verhuisd. Jij bent nog een week in Amsterdam gebleven.

Op 15 januari ben jij ook naar Liverpool gekomen met opa en oma. Wat een hele belevenis was. Niemand van ons had ooit in een grote jumbojet gevlogen. Bij aankomst hadden jullie allemaal sterke verhalen. "Een hele grote groene", was het volgens jou. Ik heb opa en oma later een kaart gestuurd met een foto van dat vliegtuig en op de achterkant heb ik alleen 'Patsers' geschreven.

Opa en oma zijn twee weken gebleven. Ze hebben ons geholpen met het inrichten van het huis en we zijn o.a. een dag naar Chester, een leuk oud stadje in de buurt van Liverpool, geweest.

Eerlijk gezegd hadden we best een sjiek huis in Liverpool. Een twee onder een kap woning met tuin voor en achter en in de achtertuin een vijver met kikkers. In februari was er heel veel sneeuw gevallen en we hebben sneeuwpoppen gemaakt in zowel de voor- als achtertuin.

Begin februari kregen we een grote verrassing. Bij de registratie voor de National Health Services, het Britse ziekenfonds, werd bevestigd wat Els al dacht: ze was zwanger. Alles wat daar omheen heeft gespeeld heb ik beschreven in 'Voor Nicky's geboorte'. Als je dat verhaal leest wordt duidelijk dat er tijdens de begeleiding van de zwangerschap behoorlijk bizarre dingen zijn gebeurd. In sommige opzichten was Engeland gewoon een ontwikkelingsland.

Daouda in Liverpool

In Amsterdam was je al naar een peutergroep gegaan bij opa en oma om de hoek. In Liverpool hebben we ook zo snel mogelijk een school voor je geregeld. Je kon terecht in een peutergroep met de juffen Mary en Carole. Twee geweldige vrouwen die ons heel

Jij met je juffen Mary en Carole

erg hebben geholpen. Ze deden enorm hun best zodat jij je op je gemak zou voelen. Wat vanwege het taalprobleem niet gemakkelijk was.

Mary woonde bij ons om de hoek en als Els en ik een avond uit wilden kon jij bij haar blijven. Als het laat werd bleef je er slapen. Na de geboorte van Nick hebben ze een slaapmand en dekens en kleren voor hem geregeld.

Ik bracht je op de fiets naar school. Daarvoor had ik een klein zadel op de stang van mijn

fiets gemonteerd. Net zoals mijn vader vroeger voor mij had. Dat vonden Liverpooldians maar vreemd. Zoals ik heb beschreven in 'Jan Raas in Liverpool' was fietsen niet populair in Engeland. Ondanks dat Chris Boardman, vele malen wereld- en Olympisch kampioen, die zelf uit Liverpool kwam, op de dag dat ik mijn masters diploma kreeg uitgereikt een eredoctoraat ontving van de universiteit.

Op 19 december heb je meegedaan aan de kerstviering op school. Als ik nu naar je angstige gezichtsuitdrukkingen op foto's van dat feest kijk, dan heb ik niet de indruk dat je erg blij was met het bezoek van de Kerstman!

Jij en Nick samen bij de Kerstman. Jij hield goed in de gaten dat er geen gekke dingen met Nick gebeurden.

Met mama ben je op dagen dat ik naar school moest een aantal keren naar de 'kleine dierentuin' in Southport geweest. Daar wilde je steeds naar terug. Erg in trek waren ook de speeltuinen in de buurt van ons huis. Een paar keer zijn we naar het zwembad in onze buurt gegaan. Regelmatig gingen we ook naar een oud zwembad dat was verbouwd tot een winkel waar siervissen werden verkocht. Thuis speelde je vooral met duplo en de lego auto's en helikopters. Voorlezen was ook favoriet. Tekenen en schilderen boeide je steeds meer.

Regelmatig zijn we met de trein naar Formby gegaan. Daar was een strand en duinen. Bizar was dat, als we na een strandwandeling iets wilden drinken, jij niet mee mocht het café in om iets te drinken op te halen. Je moest buiten op het terras wachten, zelfs als de regen met bakken uit de lucht kwam. Rare jongens die Engelsen!

Een zomer lang van hot naar her reizen

In ons Liverpool jaar is er behoorlijk wat heen en weer gereisd door de hele familie. In maart zijn wij een week op 'Paasvakantie' naar opa en oma in Amsterdam gegaan. Ik schrijf dat niet steeds, maar als we in Nederland waren gingen we ook altijd naar oma Well. En die was net zo blij om jullie te zien als oma Jantje en opa Bennie. Overigens, je weigerde nog steeds om een Kessels te zijn; als mensen je naam vroegen zei je stevast "Daouda Bennie Busch".

In juni zijn Frans en Jannie bij ons op bezoek gekomen. Je hebt van Frans vissen gekregen voor in de vijver. Gekocht in de grote dierenwinkel in het oude zwembad aan de weg naar het park met de 'nieuwe speeltuin'. Met Frans en Jannie zijn we een dag naar Chester gegaan, waar vooral de dierentuin je aansprak, maar ook de draaimolen op de kermis. Andere attracties vond je eng, hoewel de botsauto's ook wel spannend waren.

Die week had je bijna een ongeluk. Je rende op een gegeven ogenblik, toen we naar 'The Docks' in de haven van Liverpool liepen, pardoes de straat over, zo voor een auto. Die moest enorm remmen en miste je voor mijn gevoel op een haar na. Iedereen overstuur en huilen. Mijn adem stukt weer als ik er aan denk.

Terwijl ik naar London moest zijn jullie een paar dagen naar het 'Lake District' gegaan. Veel regen, maar dat maakte jou niet uit. Je ging gewoon door. Je hebt genoten van de bootreis op een van de meren.

Met Frans op een boot in het Lake District.

Op 5 juni ben ik voor tien weken naar Nepal vertrokken om daar mijn masters onderzoek te doen. Hoe dat is verlopen heb ik beschreven in 'Kleurrijk Nepal'.

De eerste twee weken na mijn vertrek ben jij met mama alleen in Liverpool geweest. Toen is Hennie een week op bezoek gekomen. Op 25 juni zijn jullie met z'n drieën naar Nederland gevlogen. Opa en oma woonden in hun tuinhuisje en jij en mama vonden een plekje in hun huis in de Statenjachtstraat, maar jullie zijn al snel verhuisd naar tuincomplex Amstelglorie

waar jullie in het huisje van Ritie en Ruud mochten wonen. Naast opa en oma waar jij meestal te vinden was. Zodat mama een beetje rust had. Die was inmiddels zes maanden zwanger van een broertje of zusje, dat we zolang het niet geboren was 'Pilsje II' noemden. Jij was toen je in mama's buik zat 'Pilsje I', waarbij 'Pilsje' staat voor 'kleintje van Piet en Els'.

Op de tuin stond een grote verrassing voor je: een tractor met karretje waar je al een tijdje om had gevraagd, maar die we niet hadden gekocht, omdat hij te groot was om mee heen en weer te slepen tussen Engeland en Nederland. Ook was je gelijk weer maatjes met je buurmeisje Cindy. Die had al steeds aan opa en oma gevraagd wanneer je nou eindelijk kwam.

Jij als machinist van een stoelentrein. Als je maar fantasie hebt, dan is alles speelgoed. Je vriendin Cindy zit in het tweede 'karretje', en bij opa op schoot zit hondje Cindy.

Ik ben op vrijdag 12 augustus van Nepal teruggevlogen naar London. Daar heb ik met mijn groepsgenoten overnacht in een hotel en de volgende ochtend hebben we de trein naar Liverpool genomen. Om half 12 was ik thuis waar jij en Els een half uur voor mij waren aangekomen. Het was een blij weerzien en we hadden veel bij te praten. 's Middags hebben we geprobeerd te slapen. De enige die dat lukte was jij, terwijl je zelf zei dat je niet wilde slapen.

Terug in Liverpool twijfelde Els zwaar of ze wel daar wilde bevallen. Het bezoek van de vroedvrouw die de thuisbevalling moest gaan begeleiden hielp niet echt om voor

Liverpool te kiezen. Maar de grootste weerstand van Els betrof het ziekenhuis waar hoogzwangere vrouwen buiten op de stoep voor de vervallen deuren stonden te roken. Daar wilde ze absoluut niet naar toe in het geval er iets mis zou gaan.

Op 18 augustus, 6 dagen nadat we terug waren in Liverpool, hebben we de knoop doorgehakt en besloten dat we naar Nederland zouden gaan voor de bevalling. Dan hoefden opa en oma niet zoals afgesproken naar ons te komen. Wat weer een voordeel was, omdat Janny rond dezelfde datum zou bevallen als Els. Op deze manier kon de familie elkaar steunen.

Eddy Potts was mijn dissertatiebegeleider. Die had er geen problemen mee dat ik naar Nederland zou gaan; tot begin oktober hadden we toch geen lessen. Mijn dissertatie kon ik net zo goed in Nederland afschrijven.

Op 19 augustus zijn we naar het reisbureau gegaan en hebben een vlucht voor jou en Els geregeld voor de volgende dag. Eigenlijk mocht Els niet meer vliegen, omdat ze meer dan 7 maanden zwanger was. Maar als niemand het weet dan kan ook niemand moeilijk doen. Toch?!

Ik ben jullie een week later op vrijdag 26 augustus gevolgd. Ik moest om half 5 opstaan en had oude buurman Stan gevraagd om in de gaten te houden of er licht brandde. Zo niet dan zou hij me wakken. Hij was wat vergeetachtig en wist niet meer hoe laat hij me zou moeten wakken. Om half 4 belde hij al aan. Heel aardig, en hij bleef wakker en liep met me mee naar het busstation. Om 1 uur kwam ik op Schiphol aan. Blij weerzien met de familie. Opa en oma woonden op de tuin en wij mochten hun huis gebruiken. Maar vaak verbleven we op de tuin in het huisje van Ritie en Ruud.

In Nederland heb ik verder gewerkt aan de dissertatie, wat niet altijd even soepel ging. Els had er moeite mee dat ik veel zat te werken. Voor mijn gevoel was ik juist heel veel met jullie bezig, maar zij vond het niet genoeg. Het probleem werd een beetje opgelost doordat ik regelmatig in het huis van opa en oma in de Statenjachtstraat woonde, terwijl jullie op de tuin bleven. Zo kon ik rustig schrijven.

Op 8 september ben ik met de trein naar Roermond gegaan om met oma en oom Joop oom Jan te bezoeken die daar in het huis van bewaring zat. Om een totaal idiote reden. Hij weigerde om alimentatie te betalen aan zijn ex Dana, omdat die het geld direct omzette in drank en drugs. Hij vond het geen probleem om bij te dragen aan de kosten voor zijn kinderen Fred en Nadja, mits dat zeker naar de kinderen zou gaan. Hij had de rechter voorgesteld kleren, eten, schoolkosten en zo te betalen. De rechter ging daar niet mee akkoord. En daarom moest Jan 1 maand de gevangenis in. Terwijl er onvoldoende cellen waren om echte criminelen vast te zetten! Volgens mij had Jan groot gelijk. Maar de Nederlandse rechtspraak is af en toe te bizar om te kunnen volgen. Na het bezoek ben ik met Joop en oma met de auto naar Amsterdam gereden om de verjaardag van Els te vieren.

Op maandag 19 september om 8.30 is Nicky geboren. Hoe dat is verlopen heb ik beschreven in 'Maandag 19 september 1994'. Jij was heel trots en zei: "Nu moeten we wel een kleine voetbal kopen". Met hulp van opa en oma, vroedvrouw Jasmine (zij was invalster omdat Laurita Geerts, de vroedvrouw die bij jouw geboorte de bevalling had begeleid en waarmee we afspraken hadden gemaakt bij een andere bevalling was) en kraamhulp Annie is alles heel goed verlopen. Net als bij jouw geboorte was het heel bijzonder en prettig dat opa en oma er bij waren en mee hebben geholpen om de familie en vrienden die langs kwamen op te vangen. Vier dagen later, op vrijdag 23 september, is tante Jannie bevallen van Sasja.

De Afronding van mijn studie

Eddy Potts had me gezegd dat ik uiterlijk 1 oktober terug moest zijn in Liverpool. Ik heb nog geprobeerd om uitstel te krijgen maar daar ging hij niet mee akkoord. Dus ben ik op 1 oktober teruggegaan. Zonder echt te slapen ben ik om 3 uur opgestaan en met een taxi naar Schiphol gegaan. Om half 12 was ik thuis in Liverpool.

Op 5 oktober heb ik mijn dissertatie ingeleverd die door secretaresse Ann werd gecorrigeerd. De volgende dag kon ik die ophalen en ik ben er nog een laatste keer doorheen gegaan. Op 7 oktober heb ik het document formeel ingeleverd en laten

De prijsuitreiking voor het mooiste werkstuk door Riekje en mij gemaakt. We kregen een medaille omgehangen door Axel Kroeger (een grootheid op mijn vakgebied) en zijn vrouw die docente was aan de cursus.

drukken en binden. Op 19 oktober ben jij met mama ook naar Liverpool gekomen.

De laatste maanden van de opleiding waren een beetje feestweken. Op 13 en 14 oktober zijn we met de groep naar Wales gegaan waar heel mooi gelegen in de bergen een centrum was waar proeven werden gedaan met recycling van water. Boven op een berg kon je er piesen en door vele filter- en schoonmaaktrucs bleef er beneden schoon drinkwater over. Misschien spreekt het idee niet aan, maar het kan een prima oplossing zijn in gebieden met watertekort.

Ik heb samen met mijn Nederlandse studiegenote Riekje

Elema een hele mooie poster gemaakt waarin de voortgang van een project gevisualiseerd werd. Maar ik heb ook een grote flater geslagen tijdens een op zich goede spreekbeurt over traditionele vroedvrouwen in Mali, waarin ik het Franse 'Accoucheuses Traditionnelles Recyclées' (bijgeschoolde traditionele vroedvrouwen) vertaalde als 'Recycled Traditional Midwives'.⁴ Een hilarisch voorbeeld Franglais zoals ik in een ander verhaal uitgebreid heb beschreven.

Begin november werd mijn dissertatie voldoende beoordeeld en eind november heb ik de afsluitende examens gedaan. Doordat ik door de omstandigheden niet het maximale uit mijn dissertatie had gehaald en me ook niet al te best had voorbereid op de examens kreeg ik net geen cum laude eindresultaat.

Op 10 december was de diploma-uitreiking met heel veel toeters en bellen. De festiviteiten vonden plaats in de kathedraal van Liverpool. Waar weer eens bleek hoe Liverpool er aan toe was. Het mooie oude gebouw bleek zo lek als een mandje. Niet alleen wij, de deelnemers aan de Masters in Community Health Course, kregen ons diploma. Veel studenten van andere studies ook en er werden eredoctoraten uitgedeeld. Kortom, de kathedraal zat helemaal vol en diegenen die een verkeerde plaats hadden gekozen, dus onder een lekkage, konden tijdens de formaliteiten die uren duurden alleen staande in de zijbeuken een droge plek vinden.

⁴ Lees Wereldverhaal: 'Franglais'.

Wij moesten al om tien uur aanwezig zijn, omdat ik 'hood and gown' (een cape en pet) op moest halen. En we moesten op tijd in de kerk zitten, omdat er een processie was van hotemetoten van de universiteit voorafgegaan door aankondigers die onze aandacht opeisten door met stokken op de vloer te stampen.

Jij en Nicky met Els en mij na de diploma uitreiking.

Nadat die mensen een plek hadden gevonden kwamen er toespraken waarvan ik geen flauw idee had waarover ze gingen en waarvoor dat nodig was. Tenslotte moesten alle studenten een voor een naar het altaar om hun diploma in ontvangst te nemen. Alles bij elkaar heeft de ceremonie zes uur geduurd. Toen er eindelijk tijd was om foto's te maken was het al donker.

Na afloop hebben we jou en Nick bij Carol afgeleverd waar jullie zijn blijven slapen. Els en ik zijn met de masters groep gaan eten en daarna hebben we een kroegentocht gehouden met veel bier en goede muziek.

Vertrek uit Liverpool

Ons vertrek verliep niet echt soepel. Druk was het de laatste maand niet. We hadden genoeg tijd gehad om alles goed te regelen. Maar op de valreep kregen we problemen met huiseigenaar John. Toen we in Liverpool aankwamen ontbraken een aantal dingen in ons huis die gegeven de huurprijs in onze ogen aanwezig zouden moeten zijn. Zoals een wasmachine, een afzuigkap boven het kookstel, een vloerkleed in de woonkamer en nog wat zaken. We hebben dit met John besproken en hij was akkoord dat wij die dingen zouden kopen en dat hij bij ons vertrek de spullen zou overnemen en ons de helft van de aankoopprijs terug zou betalen. Bovendien hadden we een maand borg betaald die moest worden verrekend.

Ik heb hem voor ons vertrek daarover gebeld, kreeg hem eerst niet te spreken, maar toen dat eindelijk lukte belofde hij om langs te komen om de zaken af te handelen. Op de derde afspraak kwam hij eindelijk langs. Hij was behoorlijk dronken en het was vanaf dat hij binnen kwam duidelijk dat hij ons een poot uit wilde draaien. De klootzak. Wij hadden consciëntieus aan al onze verplichtingen voldaan, maar volgens hem hadden we schade aan het huis aangericht en hij wilde de borg niet terugbetalen. Over het betalen van de helft van de aankoopprijs van de spullen die wij hadden gekocht zei hij dat hij dat niet had toegezegd.

Het werd een vreselijk gesprek. Ik had het voorgevoel dat hij moeilijk zou gaan doen en daarom had ik de laatste maand huur niet betaald en ik zei hem dat hij de borg daarvoor moest gebruiken. Daarover werd hij vreselijk kwaad en dreigde zelfs te gaan vechten. Maar ik heb voet bij stuk gehouden en uiteindelijk kwamen we tot een afspraak, waarna de discussie leek gesloten en hij wilde vertrekken.

Ik was gefrustreerd, maar ook blij dat we tot een overeenkomst waren gekomen. Maar ik had niet gerekend op Els. Het was duidelijk dat er niet redelijk met hem te praten was, maar ondanks dat begon zij de afgesloten discussie opnieuw. Ze vroeg hem voor de zesde keer waarom hij zo onredelijk was en loog over de afspraken. Dom! John flipte compleet. Hij wilde Els aanvallen, maar bedacht zich en stormde het huis uit. Wij

zijn achter hem aan gelopen naar buiten. Zijn auto stond voor het huis op de stoep. Omdat we aan het einde van een doodlopende straat woonden moest hij keren wat hij zo wild deed dat hij Els die nog steeds met hem wilde praten op een haar na miste. Voor hetzelfde geld had hij haar omver gereden. Als door een wonder zijn er geen ongelukken gebeurd.

Gelukkig kregen we de volgende dag steun van buurman Stan en zijn vrouw die de ruzie woordelijk hadden kunnen volgen. En hadden gezien hoe John bijna Els omver had gereden. Zij beaamden dat hij een moeilijke man was. Onredelijk en zelfs zijn moeder had moeite gehad met zijn karakter.

De dag voor ons vertrek zijn onze spullen opgehaald door een verhuizer. Wat niet mee kon naar Nederland, zoals de wasmachine, hebben we aan burens gegeven. En op de valreep heb ik om wraak te nemen op John de afzuigkap van de muur getrokken. Wat flinke gaten opleverde aan de gipswanden. Lekker!

Enkele dagen voor Kerst zijn we naar Nederland gevlogen. Waar we weer bij opa en oma in zijn getrokken en met de familie de feestdagen hebben gevierd.

Geschreven in Almere,
september/ oktober 2017 gebaseerd op mijn dagboeken.
De laatste keer bijgewerkt in januari 2023.

Jan Raas in Liverpool (1994)

Nederlanders fietsen. Altijd en overal. Ik heb zelf ooit fietskunsten vertoond op een berghelling in Nepal. In de zin van 'Je moet het allemaal eens hebben meegemaakt' ben ik op een steile berghelling gaan rijden met twee voeten op het zadel van een krakkemikkige fiets. Iets wat ik niemand zal aanbevelen. De term platteland dient in Nepal alleen in figuurlijke zin te worden gebruikt. Geografisch is geen millimeter plat in dat land. Het is niet per ongeluk dat Nepal stijf onderaan staat op de wereldranglijst van voetballanden. Er is zo weinig platte grond –nog zo'n mooie figuurlijke uitdrukking- dat er geen voetbalveld is aan te leggen.

Zelfs in Mali wilde ik mezelf in een overmoedige bui nog wel eens op een fiets wagen. Ook daarvan zeg ik: "Niet doen!" De walgelijke hitte en de stofwolken zijn echt niet bedoeld om in te gaan fietsen. Koop maar een mooie motor zoals ik heb gedaan! Aan fietsen in Jakarta heb ik me nooit gewaagd. Vanwege de verkeersgebruiken en de smog stond dat gelijk aan een poging tot zelfmoord.

De toegangspoort van Liverpool stadion waar ik mijn fiets parkeerde. Ik heb er nooit een andere fiets gezien.

Het zal niemand verbazen dat ik doorgaans de enige fietser in de stad was. Toch moet Liverpool wel iets hebben gehad met fietsen, want op de dag dat ik mijn masters diploma ontving, kreeg de in Liverpool geboren wielrenner Chris Boardman een eredoctoraat van Liverpool University voor zijn vele olympische en wereldtitels. En na hem hebben anderen de Liverpoolse fietser hoog gehouden.

De fiets die ik had was een tweede of derdehandse racefiets. Oud in elk geval en in niet al te beste staat wat me later nog lelijk op is gebroken. Ik kocht de fiets in een echte fietswinkel, dus niet zoals in Amsterdam van een junkie op straat. De verkoper, een wat oudere Liverpooldian met humor, vroeg mijn naam om die op de aankoopbon te vermelden. "Piet Kessels", heb ik gediensig geantwoord. "Hoe?", vroeg de

In Liverpool heb ik wel de nodige kilometers weggetrapt. Of dat wijs was betwijfel ik. Die stad moet wel in een duingebied liggen, want het was continu heuvel op en heuvel af. Als sporter was het misschien een mooie uitdaging, maar om, zoals ik, naar school te gaan, boodschappen te doen of mijn zontje van 3 jaar oud af te zetten op de peuterschool -ik had een klein zadeltje op de stang van de fiets gemonteerd, net zoals mijn vader voor mij had toen ik klein was-, is het raadzamer ander vervoer te zoeken.

rijwielhandelaar met totaal onbegrip in zijn ogen. Ik deed een poging om mijn naam te spellen, maar na vier letters vond de man het wel mooi. "Forget it", zei hij, "Ik zet wel Jan Raas op de bon". En aldus geschiedde.

Het mooiste vond ik het om op zaterdagmiddag op de fiets naar het Liverpool stadion op Anfield Road te gaan waar ik een kwartiertje fietsen vandaan woonde. Waar anderen met de auto of de bus kwamen en een half uur moesten lopen, omdat er dichtbij geen parkeerplaatsen waren, kon ik fietsen tot bij de ingang. Daar zette ik de fiets tegen de stadionmuur. Er was altijd wel een kaartje te koop, zelfs voor The Kop, dat deel van het stadion waar de meest fanatieke Liverpoolfans zaten. Na de wedstrijd stond de fiets gewoon waar ik hem achter had gelaten. Kom daar eens om bij de Arena in Amsterdam!

Op een dag is de fiets finaal in tweeën gebroken! Ik sjarde toen flink aan het stuur om mezelf een heuvel op te werken. Blijkbaar leverde dat zoveel onvermoede krachten op dat de buis van het frame net boven de trapas uit de bus schoot. Gelukkig gebeurde dat niet al te ver van de winkel waar ik de fiets had gekocht, dus ben ik daar heen gelopen met de fiets op mijn schouder. Het frame werd kosteloos weer in elkaar gelast. Eigenlijk heb ik nog mazzel gehad. Ik had lelijk kunnen vallen. Of, als het was gebeurd met Dou op zijn stoeltje op de stang, dan had die een smak kunnen maken.

*Het Liverpool F. C. stadion vanuit de lucht gezien,
Met aan de linkerkant 'The Kop'.*

Ik kan me niet herinneren wat er met de fiets is gebeurd bij ons vertrek. Meegegaan naar Nederland is hij in elk geval niet. Dat was het oude ding echt niet waard.

Almere, Februari 2012;
bijgewerkt in augustus 2022.

Franglais (1994)

Duizenden jaren geleden hadden de Babyloniërs er al last van en in onze tijd is het niet veel beter gesteld: spraak leidt regelmatig tot verwarring. Dat kan gebeuren bij mensen met dezelfde moedertaal, maar is helemaal het geval als mensen zich uit moeten drukken in een andere taal.

Het is evident dat het gebruiken van een vreemde taal tot de nodige hilariteit kan leiden. Vanwege verkeerd woordgebruik of een foute uitspraak. Wie kent niet de grap van Najib Amhali over de Marokkaan die zich bij de sociale dienst meldt om 'hoersubsidie' aan te vragen. Als de sfeer goed is dan kan er gelachen worden om dit soort misverstanden en het verbetert alleen maar de relatie.

Het hoeft geen enkel beletsel te zijn om je best te doen om in het buitenland de taal van je gasten te spreken. Mijn ervaring is dat mensen het waarderen als je als vreemdeling probeert om de lokale taal te leren. Voor mij is het dan ook standaard geweest om daar aan te werken als ik buiten Nederland verbleef. Net als ieder ander heb ik de nodige fouten gemaakt in het gebruik van vreemde talen. Vele malen heb ik de gekste en soms smerigste dingen gezegd door foutief woordgebruik. Dat is nooit een probleem geweest, maar het heeft wel regelmatig bij velen de slappe lach veroorzaakt.

Het wordt helemaal verwarrend als je met meerdere vreemde talen tegelijk van doen krijgt. Dat kan zelfs leiden tot het ontstaan van een geheel nieuwe taal. Zoals het geval is met 'Franglais', een mix van Engels en Frans. Daar is zelfs een woordenboek voor ontwikkeld. Met uitleg van de verbasteringen van de twee talen.

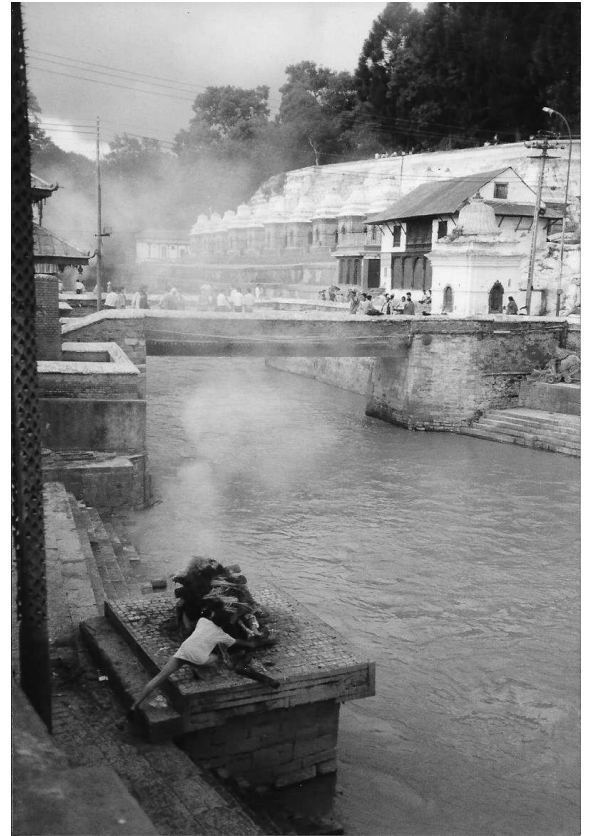
Franglais is zeker geen nieuw fenomeen. Het schijnt dat zelfs Shakespeare er mee werkte. In Hendrik V spreekt een dienstmeisje over 'foot', uitgesproken door haar als foutre, wat vulgair Frans is voor 'sperma', of 'geslachtsgemeenschap hebben' bij gebruik als een werkwoord.

Soms wordt bewust gekozen voor een foute verbastering. Zo schijnen Frans Canadezen een 'hotdog' te bestellen als 'chien chaud', hete hond. Terwijl zo'n lekkernij in het Frans gewoon 'hotdog' heet.

Zelf ben ik een keer akelig de mist in gegaan met Franglais. Ik deed mijn masters in Community Health aan de Liverpool School of Tropical Medicine en moest een spreekbeurt houden over een onderwerp waar ik in mijn werk mee te maken had gehad. Ik besloot een verhaal te vertellen over de training van traditionele vroedvrouwen in Mali. We noemden de vroedvrouwen die de training af hadden gesloten 'accoucheuses traditionelles recyclées': bijgeschoolde traditionele vroedvrouwen. Door de term 'recyclées' te gebruiken wilden we aangeven dat we respect hadden voor de traditionele opleiding die zij hadden gehad, ondanks de onzinnige praktijken die ze tijdens die opleiding misschien hadden geleerd.

Mijn vertaling van de Franse term naar het Engels bleek tot de nodige verwarring te hebben geleid. Toen ik na afloop aan het publiek vroeg wat ze van de lezing hadden gevonden, antwoordde een eerlijke toehoorder met een grijns op haar gezicht: "Heel interessant. Maar het kostte me enige tijd voordat ik door had wat je bedoelde met 'recycled (opnieuw gebruikte) traditional midwives!'"

Almere, Januari 2010.

KLEURRIJK NEPAL

Juni - Augustus 1994

Kleurrijk Nepal (zomer 1994)

Kathmandu, 6 juni 1994

De aankomst met het vliegtuig in Kathmandu, de hoofdstad van Nepal, was een van de spectaculairste landingen die ik in mijn leven mee heb gemaakt. De landingen in Cotonou (Guinee) en later op Bali waren ook bijzonder. In beide gevallen omdat we vanaf zee aan kwamen vliegen op een landingsbaan die ver in zee uitliep. Tijdens de daling naderden we steeds dichterbij het water en op het moment dat we in zee leken te duiken was er plots land.

Angstaanjagender was de aankomst in en vooral het vertrek uit Yakawlang in Afghanistan. We moesten naar dat vliegveld uitwijken, omdat in Bamyan waar we voor ons werk moesten zijn, een vliegtuig midden op de landingsstrip lag. Dat was neergestort. Of neergeschoten, zoals werd gefluisterd. Ik heb het wrak bezocht, maar durfde geen foto's te maken, omdat vanuit de bergen rondom de stad militairen met Kalasjnikovs in de gaten hielden wat er in de stad gebeurde. Naast de vliegtuigtrap waren een veertigtal graven van mensen die bij het ongeluk om waren gekomen. Geloof me, dat was geen geruststellend beeld.

De landingsbaan in Yakawlang was een stenige strip van een paar honderd meter lengte hoog in de bergen, waarover we bij de landing voorthobbelden tot vlak voor een ravijn. En bij ons vertrek, vluchtend voor de Taliban, gingen we stijl de lucht in om over de bergtoppen te ontsnappen.⁵

Kaart van Nepal.

het kilometers diepe dal hingen overal wolkenflarden. Het vliegtuig heeft een half uur rondjes gedraaid steeds dieper de vallei in. Waarbij we steeds wolkenflarden indoken. Naarmate we verder daalden werden de rondjes kleiner en kwamen de bergen dichterbij. Heel spectaculair, maar om rustig te zitten moet je wel vertrouwen hebben in het vliegtuig en de piloot.

Aan het eind van de ochtend kwamen we in Kathmandu aan. Ik had bij het inchecken een plaats bij een raampje aan de linkerkant van het vliegtuig gevraagd in de hoop bij de aankomst de grote bergen van de Himalaya te kunnen zien. Helaas waren de Annapurna en de Mount Everest verstopt onder een wolkendeck.

Toch was de afdaling heel indrukwekkend. De Kathmandu vallei die op 1.500 meter hoogte ligt, is rondom ingesloten door hoge bergen tot boven de 8.000 meter. In

⁵ In Wereldverhalen: 'Afzien in Afghanistan' heb ik uitgebreid de details van de aankomst in en het vertrek uit Yakawlang beschreven.

Naarmate we de grond naderden werden de contouren van de steden Kathmandu, Lalitpur en Bhaktapur die in de vallei liggen beter zichtbaar. Vanuit de lucht werd me al duidelijk dat ik in een totaal andere en voor mij nieuwe wereld terecht zou komen.

Achtergrond van onze reis

Vierentwintig uur daarvoor waren we uit Liverpool vertrokken. Zes studenten die de Masters in Community Health cursus volgden, gefaciliteerd door de Liverpool School of Tropical Medicine (LSTM), onderdeel van de Universiteit van Liverpool. Ons bezoek aan Nepal was onderdeel van die studie.

Het was een nogal diverse groep. Ik als Nederlandse antropoloog die zes jaar op het platteland in Mali had gewerkt. Arsenia was een arts uit Malawi. Eigenlijk weet ik weinig over haar achtergrond. Kashwera was een vroedvrouw uit Congo. Haar man nam ook deel aan de cursus, maar was niet bij onze groep ingedeeld. Zij was een mannengek en genoot van haar vrijheid in Nepal. Germana was een sociaal wetenschapper uit Costa Rica. Aan alles was te merken dat ze van gegoede familie was en dat ze nooit armoede of moeilijke levensomstandigheden had gekend en nooit voor zichzelf had hoeven te zorgen. Ze heeft enorm afgezien in Nepal, ondanks dat ze zelfs tijdens haar veldwerk onder relatief goede omstandigheden heeft geleefd. Lawson en Isaac waren artsen uit de Ghanese upper class. Dat straalden ze ook uit. Ze waren allebei weldoerend en Ghanees amicaal. Ze waren goedgehumeurd en regelden hun zaakjes prima en hadden geen probleem met een stevige wandeling in de Nepalese bergen.

Arsenia (links) en Germana in ons hotel met een van de hotelboys die ons eten verzorgden.

Als onderdeel van de cursus moest elke deelnemer een onderzoek doen in een ander continent dan van zijn of haar herkomst en op basis daarvan moesten we een thesis schrijven. Vanwege mijn werkverleden in Mali was ik ingedeeld bij de Afrikanen. En moest ik dus naar Zuid-Amerika of Azië. Om redenen die ik later uit zal leggen werd het Nepal.

De dagen voor ons vertrek was ik bezig geweest met afscheid nemen. Ik had cadeautjes voor mijn partner Els en mijn driejarige zoon Daouda gekocht die ik op de ochtend van mijn vertrek in huis heb verstoppt. Els was 5 maanden zwanger van onze tweede zoon Nicky.

Ik had het er moeilijk mee om hen achter te laten. Maar ik had niet de indruk dat het afscheid voor hen dramatisch was. Zij zouden bezoek krijgen van Hennie, de zus van Els, en zouden twee weken later, als de peuterklas van Daouda in Liverpool stopte voor de zomervakantie, samen met haar naar Nederland gaan en gaan logeren bij de ouders van Els in hun tuinhuisje. Waar ze blij mee waren; weg uit deprimerend Liverpool.

Op 5 juni om 12 uur heb ik vanaf ons huis een taxi genomen naar Station Lime Street waar ik met mijn reisgenoten had afgesproken. Met z'n zessen zijn we met de trein en metro via London Euston en Victoria naar vliegveld Gatwick gereisd. Dat was niet eens zo gemakkelijk met de meiden die sterren waren in het de verkeerde kant op lopen.

Via Frankfurt –waar terwijl wij zaten te wachten op de aansluiting tot drie keer toe werd omgeroepen: 'Telefon für Herr Klote'- en Dubai zijn we naar Kathmandu gevlogen. Vanaf Frankfurt hadden we een zo goed als lege vlucht van Royal Nepalese Airlines. Ik heb languit kunnen slapen en ik heb gelezen in 'Een man' van Oriana Fallaci. Geweldig boek.

Dubai was behoorlijk bizar. Vanuit de lucht zag ik eerst alleen gele zandwoestijn. Opeens lag er een schitterende stad onder ons met torenflats, asfaltwegen tot ver de woestijn in, tennisbanen en zwembaden en golfcourts. Waar we in Frankfurt in een kille, kale afgesloten ruimte hadden moeten wachten, konden we ons in Dubai vermaken in een heerlijk koele hal met taxifreeshops waar de duurste merkartikelen te koop waren en waar werkelijk alles blonk.

Na met de trein inbegrepen meer dan 24 uur reizen, stonden we op het vliegveld van Kathmandu. Douane en 'immigration' waren geen probleem. Absoluut anders dan wat ik van Afrika gewend was, waar het bij paspoortcontrole en bagage afhandeling altijd duwen en trekken was. En maar afwachten wat er zou gebeuren.

Onze studiebegeleidster Patt stond ons op te wachten met een horde taxichauffeurs. De rit naar het hotel gaf gelijk een mooie indruk van Kathmandu. Elke centimeter lijkt er bebouwd: de oude wijken in de binnenstad bestonden uit nauwe steegjes en overal beelden, monumenten en tempels. Hier en daar onaffe nieuwbouw.

Straatbeeld in Kathmandu: nauwe steegjes, overal mensen en op elke hoek verkopers.

Het was er aangenaam warm (30 graden) en redelijk schoon. Het verkeer was een flinke chaos. Iedereen leek maar wat te doen.⁶ Het laatste stuk van de rit ging door de binnenstad, grotendeels door smalle steegjes waar ons continu riksja's en brommers tegemoet kwamen. Het schoot niet op, maar was wel leuk. Kathmandu rook naar uitlaatgassen en pis. Net als ik gewend was van steden in Afrika. En mensen leven er buiten. Straten waren overvol met kriskras door elkaar bewegende mensen met bepakkingen en een

kakofonie aan geluiden. Ik voelde me er gelijk thuis. Een verademing na 6 maanden steriel doods Liverpool en Nederland!

Patt had kamers voor ons gereserveerd in Hotel Mustang in de wijk Thamel aan de rand van het oude centrum van Kathmandu. Daar zouden we 3 maanden logeren. Het bleek comfortabel en voor \$15 per nacht niet al te duur. Na ons te hebben geïnstalleerd zijn we met de groep gaan eten in Helena's Place, een westers restaurant waar ik

⁶ Hoe ik naar verkeer kijk heb ik beschreven in 'Jockeys in Jakarta'. Het is net als met de samenleving: Wat chaos lijkt als je er niet bekend mee bent, blijkt, als je de logica ervan snapt, georganiseerd op een manier waarbij iedereen zijn voordeel haalt.

uiensoep en een steak heb genomen. Dus die eerste dag heb ik het er wat eten betreft goed van genomen. Het smaakte uitstekend en er was niets vreemds aan.

Terug in het hotel was ik kapot en moe en ik ben om 10 uur naar bed gegaan. Om 2 uur werd ik wakker en sliep pas om 4 uur weer in. Na jarenlang reizen heen en weer naar Afrika had ik voor de eerste keer in mijn leven een jetlag.

Een antropoloog aan het werk

In het verhaal 'Lief en leed in Liverpool' heb ik uitgelegd dat ik de Masters in Community Health Course kon volgen, omdat SNV die cursus betaalde. Ik heb met SNV overlegd hoe ik voor hen iets terug kon doen. Een van de landen waar een

Praja regio, het gebied in Nepal waar ik mijn onderzoek heb gedaan en waar SNV een basisgezondheidszorgproject had gepland.

onderzoeksgroep van mijn cursus naar toe zou gaan was Nepal. SNV bleek plannen te hebben om daar een basisgezondheidszorgproject te starten en had basisgegevens nodig om dat project op te zetten. Het lag dus voor de hand dat ik mijn onderzoek daar op aan zou laten sluiten.

De meeste deelnemers aan de cursus hadden een medische achtergrond: artsen en hoog opgeleide verpleegkundigen. Ik was de enige antropoloog.

Germana was de andere uitzondering; zij was sociologe.

Uiteraard heeft bij mijn onderzoek mijn antropologische achtergrond meegespeeld. Veel mensen vinden antropologen maar raar volk. Die hebben het idee dat het verdwaasde romantici zijn die de meest vreemde gebruiken van andere volken goedpraten. Maar volgens mij doen antropologen eigenlijk beroepsmatig bewust wat elk mens onbewust elke dag doet: kijken naar wat mensen doen en proberen te achterhalen waarom ze het doen.

Antropologen proberen het handelen van mensen in een breder kader te plaatsen. Vanuit een holistische visie, zoals dat met een mooi woord heet: we gaan er vanuit dat alle aspecten van het leven van belang zijn en invloed op elkaar hebben. Dus economische omstandigheden, sociale aspecten, metafysische ideeën, karakter, gezondheid, et cetera, alles telt. Zelfs zaken die niet te beïnvloeden zijn

Een antropoloog, ik dus, aan het werk: met mensen praten aan de hand van een vragenlijst. Zodat er structuur in de gesprekken zit.

zoals onze afkomst, omgeving en geografische situatie. Een medisch antropoloog zoals ik, richt zich daarbij op zaken die te maken hebben met gezondheid en gezondheidszorg.

Voor wie het interesseert zal ik iets uitleggen over hoe ik als antropoloog met dit onderzoek bezig ben geweest. Wie daar geen behoefte aan heeft kan de rest van dit hoofdstuk overslaan. Wie er meer over wil weten kan mijn thesis lezen. Die is te vinden op mijn website 'Pietpraat.nl'.

Mijn onderzoek was erop gericht duidelijk te maken wat de bevolking wilde en wat zij zagen als mogelijkheden om de gezondheid van de mensen in hun gebied te verbeteren. Gebaseerd op de uitkomsten van het onderzoek is een projectvoorstel geschreven en is geld beschikbaar gesteld waarmee de bewoners in het gebied aan de slag konden om hun situatie te verbeteren.

Uiteraard heb ik veel antropologische onderzoekstechnieken gebruikt. Ik ben begonnen met een *Baseline survey* over het gebied. Met een aantal specifieke doelstellingen: Ten eerste wilde ik informatie verzamelen om een project op te baseren. Het tweede doel was om basisgegevens op papier te krijgen om later de impact van het project te kunnen bepalen door een vergelijking te maken tussen de situatie voor en na het project. Tenslotte was van belang dat de doelgroep vanaf het begin bij het project betrokken werd en dat het project uit zou gaan van de wensen en behoeften van de doelgroep.

Bij mijn onderzoek heb ik met zowel *kwalitatieve als kwantitatieve technieken* gegevens verzameld. Kwalitatief onderzoek geeft informatie over ideeën die leven onder mensen, maar het geeft weinig inzicht in het belang van die ideeën voor een hele samenleving. Er is kwantitatief onderzoek nodig om te kunnen meten en in cijfers uit te drukken hoe belangrijk iets is.

Met '*Focus Group Discussions*' (FGD) heb ik basisgegevens verzameld. Daarvoor heb ik gesprekken gevoerd over gezondheid met groepen mensen met dezelfde achtergrond. Dus vrouwengroepen, mannengroepen, studenten, mensen met een positie als leider, gezondheidswerkers en een groep traditionele genezers.

Kinderen in Praja gebied: de armoede straalt er vanaf.

Een *KAP* (Knowledge, Attitudes en Practices: wat weten mensen over een bepaald onderwerp, hoe kijken ze tegen het onderwerp aan en wat zijn hun gebruiken)) survey is van groot belang geweest om te bepalen wat de werkelijke impact van het project was. Vaak worden na afloop van een project de resultaten gepresenteerd. Dan staat in een evaluatierapport hoeveel gezondheidsposten er zijn gebouwd, hoeveel putten geslagen, hoeveel mensen opgeleid, hoeveel materialen uitgedeeld, enzovoort. Maar dat zegt eigenlijk niets over wat het project op heeft geleverd. Daarvoor is een goede *KAP* survey nodig die aan het begin van een project wordt uitgevoerd en herhaald na afloop. Daarmee kun je vaststellen wat er daadwerkelijk is bereikt.

Gebaseerd op de informatie die in de Focus Group Discussions naar voren kwam heb ik *vragenlijsten* opgesteld en op basis daarvan heb ik mensen geïnterviewd om kwantitatieve gegevens te verzamelen. Met deze *KAP survey* heb ik de concrete situatie van mensen in cijfers uitgedrukt. Zoals: hoeveel liter water gebruiken ze per dag, met welke symptomen gaan ze naar welk soort gezondheidswerker, wat weten ze en hoe gaan ze om met ernstige ziekten zoals malaria, tuberculose, enzovoorts.

Om wat voorbeelden te geven: bij een gezondheidsproject kun je vergelijken hoeveel liter water er per persoon per dag wordt gebruikt voor en na het project. Als het gaat om Moeder en Kind zorg kun je kijken naar anticonceptiegebruik en vaccinaties voor en na het project. Wat betreft malaria kun je vergelijken hoeveel mensen muskietennetten gebruiken voor en na het project. Allemaal meetbare zaken waarmee is na te gaan wat de impact van het project is geweest.

Nepal

Genoeg saaie achtergrondinformatie over mijn onderzoek. Hoog tijd dat ik ga schrijven over Nepal en mijn verblijf daar.

Geschiedenis

Aangenomen wordt dat zich in de 3-de eeuw voor Christus in de Kathmandu vallei een betekenisvolle samenleving vormde. Eigenlijk is er vanaf dat moment tot nu aan toe in het gebied dat nu Nepal vormt zelden sprake geweest van een langdurige rustige stabiele situatie. Door de eeuwen heen zijn er oorlogen geweest tussen de eerste bewoners en belagers uit India en China. Later hebben zelfs de Engelsen geprobeerd om een basis te vormen in het land. Waar zijn die niet aan het vechten geweest?! Maar Nepal daadwerkelijk bezetten is hen niet gelukt. Wel hebben ze door verdragen samenwerking opgebouwd met de lokale bevolking.

Maar er zijn in die oude tijden ook periodes geweest waarin de verschillende groepen ondanks hun diverse herkomst en achtergrond redelijk vreedzaam met elkaar samenleefden. Volken met een oorsprong in China -zoals de Tibetanen- en uit India -zoals de Ghurka's- accepteerden elkaar en assimileerden.

Van 1768 tot 2008 was Nepal een koninkrijk. Eigenlijk als in Nederland met dat verschil dat de koning in Nepal ook een belangrijke religieuze status had: hij werd beschouwd als de reïncarnatie van de Hindoe god Vishnu. Het volk heeft het koningshuis al die eeuwen min of meer gedoogd en geaccepteerd als een verbindende factor. Tot begin jaren negentig van de vorige eeuw. Toen kwam het volk in verzet.

Van 1996 tot 2008 was er een burgeroorlog tussen koningsgezinden en maoïstische opstandelingen. De confrontaties tussen die twee partijen werden steeds heftiger. Uiteindelijk deed het koningshuis zichzelf de das om. In 2001 vermoordde kroonprins Dipendra een groot deel van de koninklijke familie en pleegde daarna zelfmoord. Dat was koren op de molen van de opstandelingen die meer steun kregen van de bevolking. In 2006 werden de koningsgezinde troepen verslagen en er werden onderhandelingen gestart om een nieuwe staatsvorm te introduceren. Sinds 2008 is Nepal een federale republiek.

Geografie, natuur en klimaat

Nepal is van oost naar west 600 kilometer lang en van noord naar zuid 150 kilometer breed. Over de hele breedte zijn 4 gebieden te onderscheiden: de smalle zuidelijke strook op de grens met India is laagland tot 800 meter hoogte. Daarachter ligt

een bergrug die men in Nepal eufemistisch 'Hill Side Area' noemt. Een behoorlijk understatement aangezien de bergen er tot 4000 meter reiken. Terwijl wij onze Sint Pietersheuvel een berg noemen! Dit geeft maar weer eens aan hoe relatief alles is. Mijn onderzoeksgebied lag in deze strook.

Aan de voet van de Mount Everest die ver op de achtergrond te zien is. Wij zaten op 3.000 meter hoogte. Voor Nepalese begrippen stelt dat niets voor. Maar ik had daar al moeite met ademhalen.

Achter deze bergrug ligt een vallei waar de rivier de Bagmati stroomt op een hoogte van 1.500 meter. Daar weer achter ligt de Himalaya, waar acht van de tien hoogste bergen van de wereld liggen waaronder de Mount Everest die met 8850 meter de hoogste is.

Ik heb echt niet die hoge bergen beklommen. Ik ben niet gek! Maar ik heb door toeval wel van grote afstand goed de Mount Everest kunnen bewonderen. Mijn groepsgenoten moesten net als ik een onderzoek doen en Kashwera had via 'Save the Children' een opdracht gekregen aan de voet van de Mount

Everest. Ik was als eerste van mijn veldwerk terug in Kathmandu en onze begeleidster Patt vroeg me of ik zin had om mee te gaan om Kashwera op te zoeken.

Op 24 juli zijn we in alle vroegte vertrokken. Vier uur rijden heen en 4 uur terug. Een fantastische rit. Eerst door de oude steden in de Kathmandu vallei en daarna door waanzinnig terrein met rondom ons hoge bergen, valleien met rijstvelden en soms diepe ravijnen.

Bij aankomst hoorden we dat Kashwera die ochtend was vertrokken naar de dorpjes waar ze onderzoek wilde doen. Later, toen zij terug was in Kathmandu, vertelde zij, een stevige Afrikaanse dame met een achterwerk waar je in Nederland subsidie op zou kunnen aanvragen uit een potje van monumentenzorg, dat de tocht een hel was geweest. Ze had twee weken elke dag gelopen, hoge bergen op en af, om met de doelgroep te kunnen praten.

Tijdens ons bezoek heeft Patt alleen met de begeleiders van Kashwera gesproken en we hebben een bordje dahl gegeten, het traditionele Nepalese eten op basis van linzen met daar groenten en kip of vis bij. Waarna we terug zijn gereden. Zowel op de heen als de terugweg zijn we gestopt in Dolohat, een klein stadje aan de voet van de Mount Everest. We hebben op een terrasje gegeten en vanaf daar de met sneeuw bedekte oertoppen bewonderd. Eerlijk gezegd kon ik op dat moment amper lopen vanwege een ontsteking aan mijn grote teen door een ingegroeide nagel. Een prima excuus om niet naar boven te lopen! Om 6 uur waren we terug in Kathmandu waar we heerlijk zijn gaan eten. Sorry Kashwera!

Het weer in Nepal is zeer wisselvallig. De zuidelijke strook van het land heeft een subtropisch klimaat en daar kan het heet tot extreem heet zijn. Het noorden waar de hoge bergen liggen heeft een hooggebergteklimaat waar het koud en extreem koud kan zijn. Daartussenin heerst een gematigd klimaat met een droog en een regenseizoen. De moessons kunnen hier voor veel overlast zorgen. En in heel Nepal dient men rekening te houden met enorme temperatuurverschillen tussen dag en nacht. Het leven onder deze omstandigheden is zeer hard, waardoor mensen grote gezondheidsproblemen hebben en moeten accepteren dat de opbrengst van de landbouw minimaal is.

Een van de hoofdwegen in Kathmandu in de buurt van de overheidsgebouwen waar ik weg bleef als er onlusten waren.

De actuele politieke situatie

In de maanden dat ik in Nepal verbleef, was het er behoorlijk onrustig. Er was net geen complete burgeroorlog, maar er was wel een opstand gaande in het onherbergzame en moeilijk te controleren westelijke deel van het land, waar maoïstische revolutionairen af en toe aanvallen uitvoerden op regeringstroepen. Nog niet op grote schaal. Dat begon pas in 1996 toen in het hele land tegen de koningsgezinden werd gevochten.

In Kathmandu waren regelmatig demonstraties en protesten. Eerst van studenten, waar andere groepen zich later bij aansloten. Ik kreeg regelmatig waarschuwingen dat

Op elke straathoek stonden beelden van goden die werden vereerd. Hier een beeld van Hanoman Dhoka.

ik op bepaalde tijden beter niet op bepaalde plaatsen kon zijn. Ik bleef dan binnen en werkte op mijn kamer. Op die manier had ik er niet al te veel last van.

In het begin viel de onrust in Kathmandu mee. Tijdens demonstraties waren winkeltjes gesloten en er waren veel politie en militairen op straat, maar er waren geen gevechten. Op 17 juli liet SNV me weten dat er stakingen en demonstraties aan stonden te komen die heftiger zouden worden. Op 22 juli liep het in Kathmandu echt uit de hand. Er waren hevige gevechten tussen demonstranten en

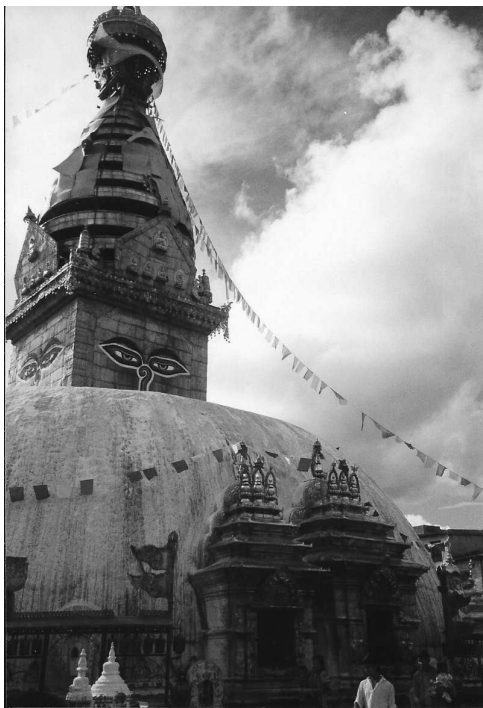
politie. Volgens de staatskrant waren er alleen gewonden, maar volgens de communistische pers waren er zeker 10 doden.

Toen er enkele dagen later weer alarmerende berichten over demonstraties kwamen heb ik besloten om Kathmandu te ontvluchten. Ik was ook toe aan enkele dagen geen dissertatie schrijven en wilde toch al Pokhara bezoeken en gaan lopen rond de Annapurna. Dit moment was prima om dat te gaan doen.

Religie

Diegenen die mijn verhalen volgen weten dat religie belangrijk voor me is.⁷ Niet dat ik geloof in God, Jahweh of Allah. Tijdens mijn antropologie studie heb ik boeken van Clifford Geertz ('The interpretation of cultures') en anderen gelezen en dat heeft mijn kijk op religie bepaald. Toen is me duidelijk geworden dat religie voor mensen een middel is om met het leven om te kunnen gaan. Met een metafysische component: we gebruiken religie om dingen te verklaren waarvoor we met ons verstand geen verklaring hebben, zoals: wat is onze oorsprong, wat gebeurt er als we dood gaan, waarom heeft de een geluk en de ander pech en hoe kunnen we dat beïnvloeden. En een sociale component: met religie worden waarden, normen en gedrag verantwoord en gesanctioneerd. Door deze gedachte heb ik vrede gekregen met het gelovig zijn van mensen. Sterker nog, ik ben gaan beseffen dat het slim is om dat gelovig zijn te gebruiken om ontwikkeling tot stand te brengen.

Ik ben geboren en opgegroeid in het katholieke zuiden van Nederland. Ik denk dat ik gerust kan zeggen dat mijn jonge jaren traumatisch zijn geweest. In mijn dorp had de pastoor het voor het zeggen. Mijn ouders luisterden naar de onzin die hij uitkraamde

Een stoepa: rond en met vele versieringen

vanaf de preekstoel op zondagochtend en zij volgden in die tijd blindelings zijn instructies op. Zij accepteerden de totaal onzinnige regels over de omgang van mannen en vrouwen met elkaar en over zaken als familieopbouw en seks.

Het tegenstrijdige was dat mijn vader ook een van de leiders was van de vakbeweging: het Nederlands Katholiek Vakverbond, dat dan weer wel. Hij was dus blijkbaar ook met een meer wereldse benadering van zijn situatie bezig. Na het bezoek aan de Hoogmis op zondagochtend volgde stevast deelname aan de vakbondsvergadering in het dorpscafé.

Het resultaat van de invloed van religie op ons gezin was dat ik de tweede van elf kinderen ben. Met alle gevolgen van dien. Aandacht was er nooit voor mij, omdat er altijd wel een baby was waar alles om draaide. Het was pure armoede bij ons thuis en vanaf mijn zesde jaar heb ik voor mijn eigen zakgeld gezorgd.

Later is mijn moeder heel anders over de rol en boodschap van de katholieke kerk gaan denken. Ik heb zelden iemand zo hartstochtelijk Onze Lieve

Heer horen vervloeken als zij deed na het overlijden van twee jongere broers van me.

Na mijn verhuizing op 20-jarige leeftijd van Limburg naar Amsterdam, was een van de eerste dingen die ik gedaan heb me uit laten schrijven uit het register van de

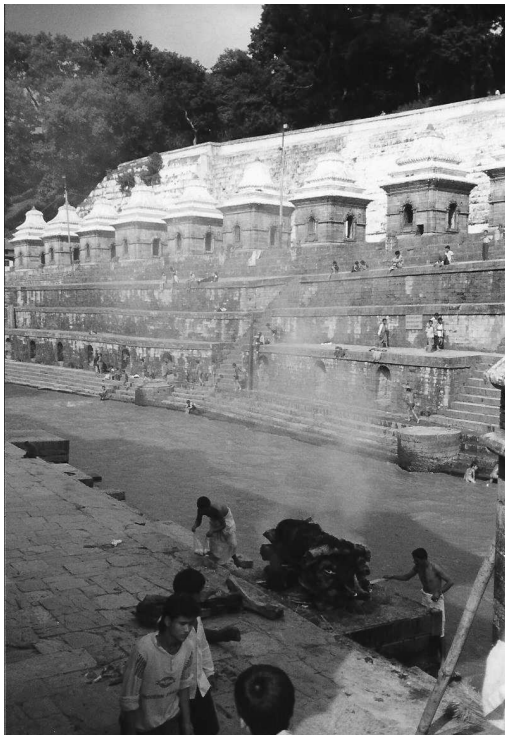
⁷ Mijn visie op religie heb ik in meerdere verhalen verteld. Uitgebreid in 'Daouda's doopfeest'. Maar ook in 'Wekelijks gewauwel: '82 Politiek en religie'. En in '90 Grote gezinnen'.

katholieke kerk. Dat een dergelijk register bestond werd me duidelijk door een bezoek van de pastoor van De Pijp waar ik woonde. Mijn latere visie op religie heeft zeker geholpen om de frustraties uit mijn jeugd weg te spoelen.

In Nepal is 80% van de mensen hindoe en 10% boeddhistisch. Oosterse religies die mij aanspreken. Voor mij was mijn verblijf in Nepal het eerste bezoek aan een land waar die religies worden beleden. Ik was heel blij om een dergelijke samenleving mee te mogen maken.

Het zijn zeer intense religies, omdat er van uit wordt gegaan dat alles wat er bestaat en gebeurt betekenis heeft. Basisgedachten zijn dharma en karma. Dharma heeft betrekking op onze omgeving. De normen en regels waar we mee te maken hebben. Karma gaat over ons leven. Het betekent dat alles wat we doen, denken of zeggen weer bij onszelf terugkomt. Karma betreft zowel iemands daden als de gevolgen van die daden.

Essentieel is het gegeven dat mensen zelf verantwoordelijk zijn voor hun handelen en de gevolgen daarvan; denken en handelen kunnen niet worden verantwoord met een beroep op een of ander goddelijk gebod, zoals gebruikelijk is in Christendom, Islam en Jodendom.

Lijkverbranding op de oever van de Bagmati. Aan de overkant worden rituele wassingen uitgevoerd.

Het is dan ook niet verwonderlijk dat Stoepa's (gebedshuizen) rond zijn. Ze zijn vrolijk kleurrijk opgeschilderd en versierd met vlaggetjes

In Nepal heeft alles betekenis. Zowel vanuit het Hindoeïsme als in het Boeddhisme is er groot respect voor alles wat leeft. Het geloof in reïncarnatie (wedergeboorte; letterlijk vertaald: opnieuw vlees worden) is belangrijk. De mier die voor je voeten loopt kan de reïncarnatie van een voorouder zijn. Die behandel je dus met respect.

De reïncarnatie gedachte geeft denk ik heel veel rust. Je maakt van het leven wat er van te maken is. Op basis van hoe je hebt geleefd krijg je een nieuwe kans in een volgend leven. Het is dus niet over en uit met hemel of hel als afsluiting als je dood bent.

Gelieerd aan reïncarnatie is het oosterse cyclisch denken dat staat tegenover het westerse lineaire denken. Bij ons hebben dingen een begin en een eindpunt. Daar kun je een lijn tussen trekken. Als die naar boven loopt betekent dat winst; loopt hij naar beneden dan is er sprake van verlies.

In Oosterse culturen wordt gedacht in mantra's. Alles in het leven herhaalt zich en kan worden weergegeven in cirkels. . Vooruitgang of verlies zijn af te meten aan de eventuele afstand tussen de cirkels op het punt waar die rond zijn.⁸

⁸ Dit hele concept is mooi uitgewerkt in 'Time and the other' van Johannes Fabian.

Bij het bidden lopen mensen rond de stoepa tegen de richting van de klok in. Telkens vallen ze plat voorover om weer op te staan en verder te lopen. Onderwijl laten ze klokken luiden en bellen, die in de wand van de stoepa aan zijn gebracht, rinkelen. Alles straalt vreugde en plezier uit. Dat kan ook want zowel hindoeïsme als boeddhisme zijn gebaseerd op prettig met het leven en elkaar omgaan.

Anders dan bij ons worden lijken verbrand en niet begraven. Ik heb een hele dag doorgebracht bij het tempelcomplex Pashupatinath op de oever van de rivier de Bagmati waar lijkverbrandingen plaatsvinden. Voor de lokale hindoebevolking is de Bagmati, die uitmondt in de Ganges, een heilige rivier. Ik vond het een smerige stinkzooi en een poel van ziektekiemen. De restanten van de lijkverbranding worden de rivier in gekieperd. Maar mensen gebruiken de rivier ook voor rituele wassingen, om er hun behoeften in te doen en als wasplaats. Ik moest er niet aan denken om dat water in te gaan.

Tenslotte is belangrijk te vermelden dat Nepal voor boeddhisten belangrijk is, omdat volgens de overlevering de Boeddha in Nepal is geboren.

Nadat het lijk is verbrand worden de resten zonder pardon de rivier in geschoven.

Kleuren, kleuren, overal kleuren

Van alle landen op de wereld waar ik heb gewoond en gewerkt was Nepal verreweg het kleurrijkst. Kathmandu en eigenlijk heel Nepal was zo vergeven van kleuren, dat is niet in woorden weer te geven. Dat moet je beleefd hebben om het te kunnen bevatten.⁹

De meest spectaculaire kleuren zijn te vinden in de kraampjes waar spullen voor rituelen worden verkocht.

Ik denk dat de kleuren in het dagelijkse leven een mooie weerspiegeling zijn van het denken en de beleving van mensen. Nepal is kleurrijk in letterlijke zin: Kleurige kleding, overal vlaggetjes en tierelantijnen, beelden bekleed met kleurige doeken en winkeltjes die uitpuilen van de kleurige kruiden en andere waren. En natuurlijk de stoepa's en tempels die een en al kleur zijn.

⁹ Op mijn website www.pietpraat.nl staan de foto's in kleur afgebeeld.